

Kırgızistan'da Ahıska Türkleri Üzerine Gözlemler

Prof. Dr. Ahmet CİHAN *

20 Mayıs-5 Haziran 2008 tarihleri arasında on beş gün süreyle araştırma için bulunduğum Kırgızistan'da, Sovyetler Birliği döneminde farklı coğrafyalardan devşirilmiş değişik etnik kökenden onlarca insanla görüşme fırsatı buldum. Bunlar arasında, Doğu Anadolu Türkü, Osmanlı Türkü, Yerli Türk ve benzeri adlarla isimlendiren, 1944 yılında Gürcistan'ın Ahıska bölgesinden Orta Asya'ya sürgün edilenler önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Kırgızistan'daki Ahıska Türklerini, grup içindeki dini yönelim ve dini pratikleri konu edinmektedir.

Burada ifade edilen bilgiler, Kırgızistan'ın güney ve kuzey bölgelerinde dağılmış bir halde yaşayan Ahıskalılardan birebir görüşme yaptığım şahıslara ve araştırma yaptığım süredeki gözlemlere dayanmaktadır.

Gözlem yaptığımız alan, kuzeyde başkent Bişkek'in de içinde yer aldığı Çuy vilâyeti, güneyde ülkenin ikinci büyük kenti olan Oş'u kapsamaktadır. Kuzey'de, Bişkek-Alamudin rayonu (ilçe), Manas Havalimanına yakın Canijer (Yeniyer) Savhozunun bulunduğu Cogorku (Verhnihato), İldıykı (Nijne Vastoshni) ve Canijer (Yeniyer) köylerindeki Ahıskalılar, Kafkasya kökenli Dağıstanlı, Çeçen, Gürcü, Koreli, Dungan (Çin-Arap karışımı müslümanlar) ve Kırgızlarla bir arada yaşamaktadırlar. Güneydeki Ahıskalılar ise, daha çok Özbekler ve Kırgızlarla aynı yerleşim alanlarını paylaşmaktadırlar. Kimi yerleşim birimlerinde ise Özbeklerle içiçe geçmiş bir haldedirler. Bu temas sonucunda, Ahıska Türkleri, hem Sovyetler Birliği döneminde hem de günümüzde çevrelerindeki insanlardan büyük ölçüde etkilenmişlerdir.

Araştırma sürecinde görüştüğümüz kişilerden bazıları

farklı gerekçeler ileri sürerek ya isimlerini vermek istemedi veya verdiği halde konuşulanların üçüncü şahıslarla paylaşılmasını arzu etmediler. Özellikle Çuy vilâyetinde görüştüğümüz kişilerde bu çekince çok daha fazla idi. Bu nedenle, kuzey bölgesinde görüştüğümüz kaynak kişilerin isimlerini metin içinde vermeyi uygun görmedik. Güney Kırgızistan'da Oş vilâyet merkezinde görüştüğümüz kişiler isimlerinin açıklanmasında herhangi bir sakınca görmediler. Dolayısıyla metin içinde sadece bu ikinci gruptakilerin isimlerine yer verilecektir.

Sovyet İmparatorluğunun etnik terekübünü meydana getiren Asya ve Avrupa kökenli insanlar, dilleri, dinleri, gelenek ve adetleri her ne kadar birbirinden farklı olsalar bile, yetmiş yıllık bir dönemde bir potada eritilmiş gibi, aynı üretim alanında ve aynı toplumsal örgütlenme içinde yer almışlardır.

İlk başta garipseyip pek alışamadıkları bu durumu zaman içinde kanıksayanlar olduğu gibi, yıllar geçmesine karşın asla benimsemeyen gruplar da olmuştur. Sovyetler Birliği dönemindeki yeni durum ve koşulların oluşturduğu kendine özgü örf ve adetler, belirli bir yaşın üzerindeki birçok insan

tarafından yüzyıllar boyunca toplumsal bellekte var olan bir kültürel örüntü olarak kabul görmüştür. Öyle ki, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde yaşlı kuşaktan insanların bazıları, geçmişte yaşanan olumsuzluklara rağmen, dağılan ve parçalanan siyasal ve sosyal üst yapının bir gün yeniden geleceğini ümitle beklemektedir.

Bununla birlikte, Sovyetler Birliği devrinde, etnik tereküp içinde yer aldıkları halde imparatorluğun sosyal dokusuyla bütünüyle kaynaşmamış kapalı gruplardan da söz etmek mümkündür. Daha çok kırsal

**Ahıska
Türkleri, hem
Sovyetler Birliği
döneminde hem
de günümüzde
çevrelerindeki
insanlardan
büyük ölçüde
etkilenmişlerdir.**

alanlarda yaşamış, tarım ve hayvancılık sektöründe istihdam edilen Kafkasya kökenli göçmenler, Sovyet İmparatorluğunun Asya kökenli nüfusu içinde belirgin bir yere sahip olmuşlardır. Bunlar arasında, Ahıska Türkleri başta olmak üzere, Dağıstanlılar, Gürcüler ve Çeçenler zikredilebilir. Bir başka Asyalı göçmen kitlesi de Korelilerdir. Avrupa merkezli göçmenler arasında Almanlar, büyük çoğunluğu kentsel alanlarda yerleşik olmalarına rağmen, Sovyetler Birliğini oluşturan diğer etnik-dini gruplara kapalı bir halde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Koreliler ve Almanlar, daha çok buldukları yerlerde ayrı birer sosyal grup meydana getirmişler, yönetimde idari görev almamışlar, siyasi rol üstlenmemişlerdir. Ahıska Türkleri, genelde kırsal alanda yarı geleneksel ve modern özellikler taşıyan Kolhoz ve Savhoz türü kamu üretim birimlerinde çalışmışlardır. Tarım ve hayvancılık sektöründe daha çok emek yoğun işlerde görev alan Ahıskalı grup içinde birçok kişi Savhoz ve Kolхозlarda yöneticilik görevini üstlenmiştir. Kentsel alanda yaşayan Ahıska Türkleri, ticaret, tıp ve eğitim gibi mesleklerde yoğunlaşmışlardır. Fakat herhangi bir meslekte birikim sahibi olup ilerlemek için grup dayanışmasına ihtiyaç duyulduğu bir toplumsal yapıda Ahıskalıların kendi kariyerlerinde çok başarılı oldukları söylenemez.

Ahıska Türkleri, Sovyetler Birliği döneminde, Kırgızistan'da daha çok Özbeklerin çoğunlukta olduğu güneydeki Fergana Vadisi'nde çeşitli yerleşim birimlerinde dağınık bir şekilde yaşamışlardır. Bu nedenle toplumsal örgütlenme ve aile oluşumları Özbeklerinkine benzemektedir. Dini yaşantıları Özbekler kadar olmasa bile, dışa kapalı oluşları, evlilikleri grup içinde gerçekleştirmeleri ve ana dilin öğretilmesine öncelik verilmesi hususunda Özbeklerle benzerlik taşımaktadırlar.

Ahıska Türkleri arasında kapalı toplumsal ilişkilerin korunması geleneksel kültürün sürdürülmesini mümkün kılmıştır. Bu, aynı zamanda, grubun bir bütün olarak varlığını ve kimliğini koruyarak bugüne taşınmasına zemin hazırlamıştır. Grup bilinci ve geleneğin korunması ve bugüne taşınmasında, Diğer yandan, Sovyet Birliği döneminde, Ahıskalıların "Türk" olarak ötekileştirilmiş olmaları da önemli bir başka faktör olmuştur. Onların, Sovyet halkları arasında "Türk" olarak adlandırılmaları diğer gruplardan bir anlamda dışlanmaları anlamına geliyordu. Ötekileştirme ve dışlanma psikozuyla uzun yıllar yaşayan Ahıskalılar, genellikle içe kapanmıştır. Ancak pek azı, düşünüldüğü gibi, saldırgan ve düş-

Bişkek yakınlarında Ahıskalıların yaşadığı Stepnoye köyü

man olmadıklarını, aksine yeterince munis ve çalışkan insanlar olduklarını ispat etmek için ciddi bir çaba içinde olmuşlardır. Hatta aralarından bazıları, "Türk" imajını temsil etmemek üzere, sistemin aborsme ettiği bir insan tipi olmayı tercih etmiştir.

Ahıska kökenli göçmen grup, Sovyetler Birliği döneminde egemen siyasi otoriteye sıkıca bir şekilde, kırsal alandaki kapalı toplumsal örgütlenmede var olma mücadelesi verirken, dağılma sürecinde ve sonrasında, bazı istisnalar dışında, daha önceki çoğu imkanlardan da mahrum olmuşlardır. Grup, buldukları egemen ulus içinde, Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde öteki olmayı sürdürmüşlerdir.

Diğer yandan, aynı grubun, buldukları bütün Orta Asya Türk toplumlarına gündelik hayatta sekülerizmi benimsemiş ender alt sosyal gruplardan biri olmayı sürdürdükleri ifade edilebilir. Zira Sovyetler Birliği'nin dağılmasında sonra, Ahıskalıların arasında dini duyarlılık ve gündelik hayatta dinin referans alınması, diğer sosyal gruplara göre çok daha düşük düzeydedir. Özellikle Kırgızistan'da, Özbek kökenlilerin dini kültür ve birikimlerini Sovyetler Birliği devrinde koruyup muhafaza etmişlerdir. Onların, bunu bağımsızlık sonrası süreçte hızla yaymaya başlamaları, Kırgız ulusunu teşkil eden en büyük nüfus olan Kırgızların da dine yönelmelerinde ve din hizmetlerinde daha aktif rol üstlenmelerinde birinci derecede belirleyici olmuştur denilebilir. Son dönemde toplumun genelinde gözlemlenen dindarlaşma trendinin artmasında bu rekabetin belirgin bir etkisi olmuştur.

Güneydeki Oş vilâyetinde, merkez Vadazaborni semtinde, Nariman, Furkat ve Kalinin, Pilimkoz ve Aravan gibi yerleşim birimlerinde yaşayan¹ Ahıska Türkleri, pasaportlarında genelde etnik kimlik ve

Oş'ta yaşayan Ahılkeleklilerden bir grup.

aidiyetlerinin “Türk” olarak yazıldığını, ancak bazılarında “Azerbaycanlı” ifadesinin yer aldığı ifade etmektedirler.

Her şeyden önce, Ahıska Türklerinin büyük çoğunluğunun kendi örf, adet ve geleneklerini koruyup 21. yüzyıla taşıdıkları gözlemlenmektedir. Ahıska Türklerinin kendi grup kimlik ve aidiyetlerini muhafaza ederek, geleneklerini, örf ve adetlerini bugüne taşıma başarısı göstermelerinde birbiriyle ilgili başkaca faktörler de etkili olmuştur. Grup üyeleri arasında bir tür “gizli cemaat” (secret community) tarzı bir yapının mevcut olması dışında, çok yaygın olmasa bile tarikatlara mensubiyetten de söz edilebilir. Ahıska Türkleri arasında bir tarikata bağlanma çok yaygın değildir. Ancak diğer sosyal gruplarla temas sonucunda az sayıda Nakşibendî tarikatı mensubu olduğu ifade edilmektedir.

Grup üyelerinden Kafkasya’da onlarca yıl önce geleneksel din eğitimi alan az sayıdaki insan, ya da onların mirasını devralanlar, Sovyetler Birliği döneminde ve sonrasında din bilgini, “aksakal” veya bir tür kanaat önderi rolü üstlenmiştir. Bu miras daha çok sözlü aktarım yoluyla gerçekleşmiştir. Ancak bazı durumlarda kapalı kırsal toplumda grup içindeki “açık olmayan”, bir tür gizli eğitimle sağlanmıştır. Kapalı Ahıska toplumunda sosyal hayatta ihtiyaç duyulan din hizmetleri (doğum, evlilik ve defin işlemleri sırasındaki görevler) ve aile dışındaki dini bilgilendirme genelde kanaat önderi niteliğindeki bu kişiler tarafından yapılagelmiştir.

Kuzeydeki Çuy Oblastı Alamudin Rayunu Canijer Savhozuna bağlı bir köyde, Sovyetler Birliği döneminde “gizli” faaliyet yürüten bir tarikatın varlığından söz edilmektedir. Daha çok Kafkasya kökenlilerin yaşadığı bu yerleşim biriminde, Kırgızistan’da pek rastlanmayan tarzda, insanların televizyon izlemedikleri ve gündelik dini pratikleri oldukça yaygın bir şekilde yerine getirdikleri öne sürülmektedir. Aynı yerleşim biriminde inşa edilen cami, Kırgızistan dini mimarisinde ender rastlanan bir özelliğe sahiptir. Geniş bir iç mekâna sahip olan cami, merkezi tek kubbe üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca cami duvarlarının iç ve dış yüzleri mermerle kaplanmıştır. Genelde düz tavan üzerine inşa edilen Kırgızistan’daki dini mimarinin aksine söz konusu köy yerleşim birimindeki camide merkezi tek kubbenin tercih edilmesi, içinde Ahıska Türklerinin de yer aldığı bu kitle arasında dini duyarlılığın farklı ve özel bir anlamı olduğuna işaret etmektedir.

Ahıskalıların, konut mimarisinde ve aile içinde erkek ve kadınların geleneksel cinsiyetçi rol paylaşımı konusunda Özbeklerle ortak yönlerinin ağırlıkta olduğu, ancak gündelik hayattaki dini referanslar bakımından hemen birçok yönden farklılaştıkları gözlemlenmektedir. Serbest meslek sahibi bir Ahıskalı olan İlimdar, 1947 doğumlu olan babası Nariman Feyzullahev’in aile içinde kadınların ve gelinlerin Özbekçe konuşmalarını istemediğini ifade etmektedir. İlimdar isimli bu genç adam durumu şu sözlerle açıklamaktadır: “*Babam, gelinler Özbekçe konuşun-*

ca kızıyor. Türkçe konuşun diyor. Gelinler Özbekler arasında yetişmiş. Aile dışında Özbekçe konuşurlar.”

Oş kent merkezinde Ahıskalılarının yoğun olarak yaşadığı Vadazabornik semtinde inşa edilen mescitte karşılaştığımız Abdullatif Varivanof isimli yaşlı bir Ahıskalı, mahallelerinde 60-70 hane Türk olmasına rağmen sadece kendisinin mescide gelip namaz kıldığını söylemektedir. 1934’te Gürcistan Ahılkelek doğumlu olan Abdullatif Varivanof, “*Bir kişi daha vardı ama o şimdi hasta, gelmiyor. Türkler arasında namaz kılan çok az, nevelerden (torunlar) de kılan az.*” diye ilave ediyor konuşmasının sonunda.

Abdullatif Varivanof’un ifade etmeye çalıştığı bu durum, grup üyelerinin dini referanslara hangi ölçüde başvurduklarını, bir başka ifadeyle dini pratiklerin günlük hayattaki yerini belirtmektedir.

82 yaşında vefat eden “Kudret” isimli bir Ahıskalı hanımın cenazesinde edindiğimiz bilgiler ve araştırma süresince edindiğimiz gözlemlerimiz Abdullatif Varivanof’un aktardıklarıyla örtüşüyordu. Cenazenin tekfin ve defin işlemleri, mahallede onca Ahıskalı bulunmasına rağmen bir Özbek tarafından yerine getirildi. Cenazeye gelen taziyeci gruplara Özbek usulü “çorba” ikram edildi. Taziye için gelen kadınlar ayrı bir yerde oturuyordu ve hepsi geleneksel tarzda başlarını örtmüştü. Birçoğlarının başörtüsü güncel “tesettür” örtüsüne hiç benzemiyordu. Örtü, kadınların saçını, başın önünde veya arkasında dışarıda bırakıyordu. Taziyeye gelen kadınlar arasında genç olan hemen hiç yoktu. Cenaze evden çıkarken hepsi birden ağıt yakmaya başladı. Cenaze namazı, öğle vakti beklenilmeden, saat 11:00’de evde kılındı. Hatta bazı ziyaretçiler, kimi zaman özel ağıtçılar tutulduğundan söz ettiler.

Grup üyelerinden bazıları, din bilgisini anlamında “damla” olarak adlandırılan Ahıska kökenli Alaeddin Dedeyef’i, şakayla karışık, duayı uzun okuduğu, fakirlerden ziyade zenginler öldüğünde cenaze evini ziyaret ettiği için eleştiriyorlardı. O ise, bir aksakal ve kanaat önderi olarak, kalender tavrıyla, kadınların ve dışarıdan gelen misafirlerin yanında bu tür “latife”ye yer olmadığına nüktedanlık yaparak karşılık vermeye çalışıyordu. Ama ne kendisi için-

deki sıkıntısını doğrudan dile getirebiliyordu ne de karşısındakilerin iğneleyici sözleri son buluyordu. Alaeddin Dedeyef, kendisine sözlü saldırıların arttığı zaman, aksakal olarak, dua niteliğinde özlü birkaç sözle durumu idare ediyordu.

Mahalle arasında görüştüğümüz hemen herkeste misafirperverlik hemen dikkati çekmektedir. Genç, orta yaşlı ve yaşlı kuşaktan olan insanlar kısa bir görüşmeden sonra hiç tereddüt etmeden “çay” içmek üzere eve davet etmekte, kendileriyle ilk kez karşılaşmış olsak bile.

Ahıskalılarının her birinin farklı bir hikâyesi var. Ama aralarında ortak bazı özellikler de yok değildir. Yaşlısı ve genci, kadın ve çocuklardan göçe maruz kalanların tamamının ortak paydası, acılarla dolu bir hayat sürmüş olmalarıdır. Bir de, bir gün geri dönecekleri ümidiyle buldukları yerleri kalıcı bir yurt olarak görmemeleridir. Zaman geçip yaşlılar bu dünyadan göç edip, onların peşinden büyüyenler geri dönüşün bir türlü gerçekleşmeyeceğini düşünmeye başlamışlar. Günümüzün gençleri ise, buldukları yerde iyi bir statü ve gelir sahibi iseler, genelde Ahıska’ya dönmektense yaşadıkları ülkede istikrarlı bir geleceğin düşünüyü kurmaktadırlar.

Ahılkelek-Hokam’da doğmuş, çocukluk yıllarının bir bölümünü orada geçirmiş olan yaşlılar ise dönmek istemekte, ancak farklı nedenlerle ciddi bir ikilem yaşamaktadırlar. Grup içinden bazıları kendileri gitmek istese bile buldukları çevreye alışkın olan genç kuşaktan aile bireylerinin tepkisiyle karşılaşmaktadır. Bir bölümü ise, buldukları yerden ayrıldıkları takdirde yeni bir düzen kurup alışınca kadar uzun bir süre geçeceğinden buna ömürlerinin yetmeyeceğini düşünmektedir. Bu nedenle gönülleri Ahıska’da, çocuklarıyla ve torunlarıyla bir arada olmayı tercih ediyorlar. Bazıları da geçici olarak Ahıska’ya dönüp bir süre kaldıktan sonra uygun olursa yerleşmeyi düşünmektedir.

Görüşme yaptığımız Ahıskalılardan biri, iki oğlunun Bakü’de olduğunu, altı ay süreyle orada kaldığını, ancak buradaki çocukları ve torunları için yeniden Kırgızistan’a döndüğünü, ölünceye kadar da Oş’ta yaşamak istediğini aktardı.

“1944 yılı Aralık 27’de geldik. 13 gün yol sürdü. Trenle geldik. Hayvanlar gibi geldik. Babam askerde idi. Beş (erkek) kardeş ve anam yanımda geldik.”

Bişkek Sismoloji Enstitü-sü'ne bağlı olarak Oş merkezde görevli bir başka Ahıskalı olan Rahman Arzumanof, babasının Hokam'dan gelmiş olduğunu, geldikleri bölgenin dağlık ve susuz olması nedeniyle aile bireylerinin geri dönmek istemediklerine vurgu yaptı.

Ahıska Türklerinin dününü ve bugününü göç olgusunu yaşamış yaşlı kuşaktan geriye kalan birçok insandan dinledik. Bunlardan biri 1934 Ahılkelek-Hokam doğumlu Abdullatif Varivanof'tur.

Abdullatif Varivanof'un kendi ağzından aktarılan aşağıdaki hayat hikayesi, bir anlamda Ahıska Türklerinin Orta Asya'daki serüvenlerinin bir prototipi niteliğindedir. Onun 1944-2008 yılları arasında geçen tam altmış yıllık bir hikayeyi bir çırpıda söylemiş olduğu düşünülebilir, buradaki yazı okunurken. Fakat Varivanof'un, her cümleyi kırk kez yutkunarak boğazından çıkardığına tanıklık ettim. İşte acıyla dolu bir hayattan kesitler:

"1944 yılı Aralık 27'de geldik. 13 gün yol sürdü. Trenle geldik. Hayvanlar gibi geldik. Babam askerde idi. Beş (erkek) kardeş ve anam yanımda geldik. Beş kardeş içinde ben dördüncüyüm. Anam ve beş kardeş Aravan'da bir eve yerleştik. Orada on yıl kaldık. Sonra 1954 Kasımında Oş Pilimko Savhozuna geldik.

O zaman iki akem (abi) Aravan'da kaldı. Üçüncü kardeşimi 1947'de kömür çıkarmak için Sülükte² şehrine götürdüler. Gelip gitti, sonra orada öldü. İki kardeş ve anam Oşa geldik. Babam da biz Aravana geldikten sonra bizi buldu. Sonra, akrabaların Oş'ta olduğunu öğrendik, gizlice gidip görüştük.

Kırgız mektebine Aravan'da gittim.

Atam (babam) Aravan'da ve Oş'ta namaz kıldı, oruç da tuttu. Anam namaz kılmazdı, oruç tutardı.

Ben 1954 yılında aşikara oruç tuttum. Ruslar oruç tutmayın diyordu. Ben ise oruç tutmuyorum diyordum. Namazı aşikâra kıliyordum. Ruslara kulak vermedim. Kardeşlerim benim gibi yapmazlardı.

1946'dan elliye kadar dört yıl okudum. Dördüncü sınıftan ayrıldım. Sonra, Aravan'da at arabası sürdüm, atla çift sürdüm. Dört yıl sürdü bu iş. 1955'den 1960'a kadar Pilimkoz Savhozunda mal-inek baktım, ahırda çalıştım.

Sonra üç-beş yıl hasta oldum. İyi oldum ve magazine girdim. 1968 yılında magazine girdim. 1993 yılına kadar magazine çalıştım. İş olmadığından magazine çıkarttılar, yani magazine kapandı. 1993'ten sonra marangozhanede çalıştım. 1993-1994'te çalıştım. Sonra iki oğlum Baküde idi, ora gittim. Altı ay kaldım.

Üç oğlan, üç kız altı çocuk vardı. İki oğlan Baküde, kızların üçü de Oş'ta, Türklerle evli. Oğlanın biri yanımda. Küçük oğlumla birlikteyim. Kolunda her iş gelir. Duvar örme, elektrik ve inşaat.

Kardeşlerimden ikisi öldü. Ketta (büyük) kardeşim Aravan'da öldü, biri de Sülükte öldü. Geri kalan ikisi burada (Oş), biri de Aravan'da yaşıyor. O, pahta (pamuk) fabrikasında emekli oldu. Buradaki kardeşlerim inşaatlarda çalıştılar. Kızların ikisi öldü, biri yaşıyor. Biz üç kız, beş erkek kardeştik.

Biz hazır köpünce (genelde) öz dilimizi söylüyoruz. Balalar (çocuklar) da bizim dilde söylüyor. Biz de küçükken özümüzün dilinde söyledik.

Sovyet mahalda (Sovyetler Birliği döneminde) Aravan'da bir aksakal iç dedi, ben de içtim. Kendi paramla içmezdim. Arak içende 19-20 yaşında idim.

Sevdiğim kız olmadı. Atam gösterdi ben de aldım. Aldığım kadın Türk. Hanım namaz kılar. Nevelerim (torun) var, on iki yaşında namaz kılar. Cigit (erkek).

Kızlarım namaz kılmaz. Aravan rayonunda ikisi var. Kızlar da Türklerle evli.

Sovyet zamanında yedi adam yığılıp kurban kesiyorduk. Yirmi yıl kestik.

Ailede dini terbiye verilmedi. 1960'ta hasta olduğumda, hastanede bir Kırgız, 70-75 yaşlarında, namaz kıliyordu.

Adam, "Latifcan, hareketin (niyetin) var. Sen de okusana" dedi.

Ben de dedim, gittim Kırgız adama ayittim (söyledim). Ben dedim, kısa kısa surelerden yaz, ben öğreneceğim dedim.

Bana yazdı verdi. Okudum iyi oldum.

Dedem vardı, nenem vardı. Aravan'da öldü. Yahşi adamdı. Onlar namaz okuyordu. Onlar kitabı biliyordu.

Dedem nenem mezarı Aravan'da. Gidip ziyaret etmedim.

Türklerin arasında damla yok.

Mahallede 60-70 hane Türk var. Sadece ben mes-cide gelip namaz kıliyorum. Bir kişi daha vardı ama o şimdi hasta, gelmiyor. Türkler arasında namaz kılan çok az, nevelerden (torunlar) de kılan az."²³

Sonuç Yerine

Kültürün kuşaklar arasındaki aktarım yöntemi açısından toplumlar yazılı ve sözlü kültür geleneği içinde yer alırlar. Türk topluluklarının bir alt grubu-

nu oluşturan Ahıskalılar da sözlü kültür geleneğine sahiptir.

Toplum araştırmalarında yeni bir veri toplama yöntemi olan “sözlü tarih” çalışmalarına bundan sonra daha yaygın olarak başvurulacağı öne sürülebilir. Diğer gruplar ve topluluklar için olduğu kadar Ahıska Türklerine ilişkin olarak yapılacak araştırmalarda da, özellikle 1944’taki göç süresince nelerin yaşandığını bütünüyle tespit edebilmek, bunları gelecek kuşaklara aktararak daha ciddi akademik çalışmalara malzeme oluşturmak üzere, yaşlı kuşaktan Ahıskalılarla kapsamlı olarak sözlü tarih çalışması-na ihtiyaç vardır.

Sovyetler Birliği döneminde, Kırgız, Kazak, Özbek ve Ruslarla bir arada yaşayan Ahıskalılar arasında dini hayatın ve diğer birçok geleneğin kuşaklar arasında *sözlü kültür* geleneğine dayanmış olduğu düşünülmektedir. Ancak bunun toplumun bütün katmanlarına genelleştirmenin mümkün olup olmadığı henüz bilinmemektedir.

Orta Asya’da heyecan verici şeyleri gözlemlemek her zaman mümkündür. Doğudan Batıya, Kuzeyden güneye çok farklı kültürlerin etkisi altında kalmış Kırgızistan’daki Ahılkelekliler Ahıskalılar çok yönlü kültürel etkileşime maruz kalmışlardır. Oş kent merkezinde Ahıskalıların yoğun olarak yaşadığı bir mescidin giriş kapısındaki motifler, sözü edilen çok yönlü kültürel etkileşimin ilginç örneklerinden biriydi.

Mescitte, Arap, Acem, Rus kültürüne ait öğelerin yanında Orta Asya’ya ait otantik şeyler de mevcuttu. Namaz vakitleri, kiril alfabesiyle, asr, peşin, şam ve hıftan olarak yazılmıştı. Ayrıca, mescidin ana giriş kapısını yapan kişinin adı Özbek-Fars karışımı idi. Türkçe “usta” sözcüğü yanında, ay ve yıldızın da ahşaba işlenmiş olması, sözü edilen kültürel karmaşıklığı tamamlıyordu. Bu karmaşık kültüre nüfuz edebilmek için *sözlü tarih* çalışmalarının önemli bir araç olması muhtemeldir ■

* Nevşehir Üniversitesi Öğretim Üyesi.

- 1 Görüştüğümüz şahısların aktardıklarına göre, Oş kent merkezindeki Vadazaborni semtinde yaklaşık 300 hane, Oş’a bağlı bir ilçe olan Aravan’da yaklaşık 300-350 hane, Nariman Kahozunda 100 hane, Kalinin ve Furkat Kahozunda 40-50 hane, Pilimkoz savhozunda ise 150 hane civarında Ahıskalı Türk yaşamaktadır.
- 2 Kırgızistan’ın Tacikistan sınırında olup kömür ve diğer madenler bakımından zengin bir bölgesidir.
- 3 1942 yılında Gürcistanda, Ahılkelek-Hokam’da doğduktan sonra 1944’de ailesiyle birlikte Oş’a bağlı Aravan’a yerleştirilen Latifşah Bayoglyef isimli bir başka Ahıska göçmeni, Türkiye’de yaşayanların dini duyarlılıklarını şu sözlerle ifade etmektedir: “Türkiye’nin Mekke, Medine’de eli değmediği yer yokmuş. İstanbullu bir gençle tanıştım. Türkçe konuştuğumu görünce bana sarıldı gelip Hac’da. Türkiye’nin Hac organizasyonu çok düzenli, Kırgızistan’dakiler düzensiz.”

ELİM BİR KAYIP

Kemal Çapraz’ın Ardından

Türk dünyası bir yiğit oğlunu Eylül 2008’de kaybetti.

Türk dünyasının haklarının savunucusu gazeteci Kemal Çapraz, Ramazan ayında, iftar saatinde İstanbul’da evine giderken bir otomobilin çarpması sonucu hayatını kaybetti. Gazeteci Kemal Çapraz, *Türkiye, Ortadoğu, Kurultay* gazeteleri ile *Orkun, Tarih, Kardeşlik* ve *Kırım* dergilerinde yazdı. 2001 yılından beri Türk dünyasının meselelerini işleyen *Ufuk Ötesi* gazetesini yayımlamaktaydı. Sahibi olduğu bu gazetede Ahıska Türklerinin uğradığı haksızlıkları da işledi.

Kemal Çapraz bütün Türk dünyasıyla ilgilenmekle birlikte genelde Kırım üzerine yoğunlaşmıştı. Kırım Türklerinin lideri Mustafa Cemiloğlu ile de yakın dostluğu vardı. Kırım Türklerinin vatana dönüşünde önemli hizmetleri oldu. Gazeteci Kemal Çapraz’ın tabutu sadece Kırım Türklerinin değil Kerkük, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Doğu Türkistan ve bütün Orta Asya Türk devletlerinin bayraklarıyla örtüldü. Cenazesi 17 Eylül 2008 günü binlerce gencin omuzları üzerinde taşınarak Tuzla’da toprağa verildi.

44 yaşında kaybettiğimiz Kemal Çapraz’a Allah’tan rahmet, kederli ailesine başsağlığı ve sabırlar dileriz.

Bizim Ahıska

